

УДК 168.522+241.51

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.7>

О. Л. Коломієць

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0336-200X>

аспірант відділу філософської антропології

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

ФЕНОМЕН «КРЕДИТ ДОВІРИ» В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ КИТАЮ

Постановка проблеми. На сьогодні Світ в котре зіштовхнувся з проблемою бачення шляхів розбудови майбутнього. Демократія з її ринковими відносинами потребує нових ідей і в якості альтернативи, Китай пропонує світові нову модель майбутнього, аналізу якого й присвячується дана стаття. Нова система соціальних відносин, на нашу думку, неодмінно ввійде в конфлікт з існуючою системою, але зараз світ намагається не помічати потенційних загроз.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема нестачі довіри в суспільстві, свого часу була всебічно розглянута Ф. Фукуямом в праці «Довіра. Соціальні чесноти і шлях до процвітання», й не викликає ні в кого намірів це заперечувати, але сьогодні ставить перед людством вже інші задачі. Питання довіри, яке здавалося б є нагальною потребою будь якого суспільства, в умовах «гібридного світового (без) порядку» [6, с. 9], може бути викривлено в угоду власним потребам окремих суб'єктів історії і політики і перестати слугувати цілям гармонійного розвитку суспільства, що є головним месенджером зазначеної вище праці японсько-американського філософа. Першою країною, яка почала використовувати довіру як примус бути хорошим, став Китай.

Ф. Фукуяма відносив Китай до країн з низьким рівнем довіри, що на думку філософа не сприяє підвищенню добробуту країни. Водночас, вчений наголошував на домінанті культурних чинників у формуванні довіри всередині суспільства. І хоча він зазначав на неприпустимості в XXI ст. глобального втручання держави у суспільні справи [8, с. 8], керівництво Китаю не зважило на цю засторогу філософа. 14 липня 2014 року уряд Китаю оголосив про початок запровадження на державному рівні «Проекту плану зі створення системи соціального кредиту довіри» [10], який планувалося завершити до 2020 р.

Методи дослідження. Компаративіський, герменевтичний, метаантропологічна методологія.

Формулювання мети статті. Проаналізувати нову модель побудови суспільства майбутнього «суспільство великого єднання» [4, с. 194] запропоновану Китаєм у контексті проблеми нестачі довіри в демократичній моделі суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження цієї системи, на думку представників Державної ради Китаю, необхідно задля розбудови так званої «культури щирості» [10], яка є однією з вимог програми з соціалістичної ринкової економіки прийнятої в КНР у 1992 р. і такої, що розвивається у ній до цього часу [7].

Сутність цього проекту полягає у використанні заохочень та стимулювань, необхідних задля зберігання в суспільстві високого рівня довіри та перешкоджання правопорушенням [10].

Основними засобами для впровадження такої системи є слідкування за контактами та повідомленнями своїх громадян у соціальних мережах й при посередництві безлічі вуличних відеокamer, використання міжрайонних перепускних пунктів виховних таборів, в яких активна насаджується китайська мова й культура (зокрема уйгурам і тибетцям). Усі дані по контактам, повідомленням та врешті решт інтересам кожного громадянина КНР зберігаються в спеціальних базах даних, і в залежності від корисності для суспільства, оцінюються так званими кредитними балами довіри держави. Історія кредитної довіри кожного громадянина може бути умовно, як позитивною, так і негативною. Умовно позитивні бали, можна накопичувати так ставши донором крові, взявши участь у благодійному проекті або написавши оду Комуністичній партії. Але їх також легко втратити – для цього достатньо занадто багато грати у відеоігри або занадто часто ходити до мечеті; в розрахунок йдуть і поїздки в неспокійні регіони, і зафіксоване відеокamерою спілкування з небажаними особами.

Високі бали дозволяють знімати готель без депозиту, отримувати знижку на комунальні послуги і менший відсоток на кредит в банку. З низьким балом важче знайти роботу і зняти квартиру. Коли бали падають ще нижче, проблеми стають більш серйозними: обмежується свобода переміщення, закривається доступ до хороших магазинів і навіть реєстрації на сайтах знайомств. Відомі випадки, коли дітей не приймали в хороші школи через низькі соціальні кредити батьків [5].

Окрім того, через низький рейтинг вже сьогодні мільйонам відмовляють у купівлі квитків на внутрішні рейси [5].

Як зазначає автор статті, системою кредиту довіри вже сьогодні люди поділяються на «безпечних», «нормальних» і «небезпечних» [5] громадян й такі системи є продуктом експорту Китаєм у країни Африки, але й це не межа проекту. На сьогодні в КНР почався збір органічних зразків своїх громадян, перевірка й порівняння яких, на думку керівництва країни, дасть змогу виявляти потенційно небезпечних громадян й проводити з ними виховну роботу.

Рейтинг в системі «Se same Credit» вже став статусним показником навіть у горизонтальних on-line китайських громадян. В майбутньому, аналітики припускають різні намагання маніпуляцій системою як завдяки хитроцям й вивертам, так і завдяки кібератакам.

Безумовно, продемонстрована система має як позитивні, так і негативні для суспільства й індивіда ознаки. Найважливішим позитивним фактором є збільшення рівня довіри як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях в середині суспільства. Примушуючи своїх громадян до чесності, керівництво КНР значно більше впливає на чиновників, ніж на пересічних громадян, і таким чином нівелює рівень корупції в країні. Й нарешті, немаловажну роль відіграє покращення іміджу китайського бізнесу як на міжнародному рівні, так і всередині країни.

Але проаналізувавши механізм зародження в суспільстві феномена «довіра», ми побачимо, що заявлені у лозунгах китайських ідеологів стосовно надання державою всім громадянам кредитних балів довіри тези, не мають з довірою нічого спільного.

Описуючи феномен довіри, М. Бубер визначив його як здійснення акту віри, в якому об'єкт з абстрактного, набуває персональних рис [2, с. 235]. Це визначення дійсне для релігійного аспекту дії феномена «довіра». В соціальному плані більш плідними буде визначення довіри, надане представниками філософської антропології. З позиції метаантропології, довіра є екзистенціалом який пронизує всі прошарки людського буття [11 с. 369-370]. Його джерелами є феномени жаху й віри, які в граничному бутті людини, вступаючи у діалектичну єдність, породжують феномен свободи й підносять особистість до метаграничного буття. Необхідною умовою появи довіри є присутність іншого. Й саме сприйняття іншого як свободи, яка є рівною свободі власного Я, перетворює іншого в Іншого з великої літери, Іншого через якого Я може пізнати себе, а відтак рівного собі. Саме таким чином між Я й Іншим виникає довіра. Довіра в істинному значенні цього терміну.

Окрім описаного трансцендентального шляху появи довіри, в буденному бутті джерелом довіри є власний досвід. Завдяки йому дитина починає довіряти батькам, товаришам, вчителям, науці,

партнерам і врешті решт інститутам влади. Саме довіру буденного буття намагається планово зміцнювати керівництво КНР. Різницею цих двох форм довіри є наявність в першій з них гармонійності, а в другій потворної штучності.

Стоячи на позиціях персоналізму й екзистенціалізму, ми впевнені в необхідності постійного розвитку людського духу, а досягнення ним метаграничного буття є метою цього розвитку, який розкриває перед людиною нові горизонти самовдосконалення. Одним з феноменів, які характеризують метаграничне буття, як було показано вище, є феномен свободи. І саме свобода є умовою появи «істинної довіри».

В запропонованій китайській владою системі, сам факт свободи заперечується апіорі. Реалізується не просто система глобального слідкування, а система примусу людини ставати шаблоною в угоду керівництву держави, яке нехтує головною цінністю західного суспільства – свободою. На «досвідну довіру» буденного буття існує дуже багато механізмів впливу, які ведуть не до істини і гармонії, а до маніпуляцій і зиску. Це і харизматичність лідера, й авторитет, і сила, і фінанси, і можливості соціальних зв'язків. А відтак, нам важко визнати обраний Китаєм шлях за вірний.

З іншого боку, розповсюджена в Китаї культура дзен-буддизму виключає особистість, а відтак і її свободу з вершини наявної верхівки цінностей. А повернення до цінностей конфуціанства і певне змішання ідей цих систем призводить до появи поняття нового порядку – «гібридного світосприйняття», заснованого на штучно спотвореному феномені «досвідної довіри».

З цього випливає, що більш доречним було б порівняти запропонований урядом КНР сучасний феномен довіри з класичним для Китаю конфуціанським, що передбачає надати короткий опис останнього. Повернення сучасного Китаю до ідей Конфуція є наслідком виробленої керівництвом країни стратегії розвитку країни, в якому реалізується ідея досягнення спільнотою стану «датун – «суспільства великого єднання»» [4, с. 194]. Проміжним станом на цьому шляху є побудова суспільства «сяокан – «суспільство малого добробуту»» [4, с. 194], стрижнем якого є взаємодовіра.

Феномен довіри за Конфуцієм є – однією зі складових терміна «жень, амплітуда коливань якого досить велика: від «любові до людей», «спроможності здійснити в Піднебесній п'ять (речей) – гідність, широту, довіру, кмітливість, милостивість» – через вміння «подолати себе і повернутися (у словах і вчинках) до Правил», аж до «здатності самому стати прикладом»: «Що ж таке людяність? Якщо ти сам хочеш міцно стояти на ногах, то зроби, щоб і інший міцно стояв на ногах. Якщо ти сам хочеш, щоб твої справи йшли добре, то зроби, щоб і в іншого вони йшли добре.

Така (людина) здатна стати прикладом. Про неї можна сказати – оволоділа мистецтвом людяності» («Лунь юй», VI, 30)» [4, с. 161].

Відносно правильності розуміння цього терміну, суперечності йдуть до цього часу, ми будемо притримуватись визначення – гуманність. Ключовим у побудові суспільства нового зразку, концепт жень є тому, що як визначає в коментарях до перекладу Лунь Юя Л.С. Переломов: «гуманізація ... привносить в душі людей спокій і тим запобігає їх руйнівному впливу на зовнішній світ («Лунь Юй», IV, 4)» [4, с. 163]. Отже, як зазначає далі вчений, «... щоб стати придатним до творення нового порядку в Піднебесній, треба стати гуманним» [4, с. 163]. А для цього: «...необхідно було виконати одну невелику операцію: на основі наявних у кожної людини почуттів «синівської шанобливості і поваги до старших» («Лунь-Юй», I, 2) треба було «подолати себе» кецзи («Лунь Юй», XII, 1). Вся біда в тому, що цю операцію ... слід розуміти як повне подолання в собі всього егоїстичного, є дуже важкою» [4, с. 163], й уряд КНР взяв цю задачу на себе.

В разі формального підходу до проблеми побудови нового суспільства, допомога й управління держави є дуже важливим, але ми можемо констатувати, що держава, в цьому питанні на жаль відійшла від сутності вчення Конфуція щодо гуманності. Ведучи людей залізною рукою в щасливе майбутнє, уряд КНР відмовляється від трансцендентальності персонального зусилля індивіда в акті «кецзи», тим самим профануючи його. У цьому випадку, в соціумі починають діяти зовсім інші закони, люди починають мімікрувати, пристосовуючись до зовнішніх вимог.

Арістотель, називав таку людську здатність «мімезисом» й вважав його базовою відмінністю людини від інших форм життя. «По-перше, наслідувати притаманне людям з дитинства; вони відрізняються від інших живих істот тим, що надзвичайно схильні до наслідування, і перші пізнання людина набуває за допомогою наслідування. По-друге, наслідування всім подобається» [1, с. 151]. Ми з таким твердженням не можемо погодитись, оскільки в тій чи іншій мірі, ця здатність притаманна й іншим живим істотам, починаючи з пташок і закінчуючи ссавцями. Але саме людина поклала цей принцип в основу свого розвитку у всьому його культурному різнобарві. Відтак, притримуючись принципу наукової об'єктивності, ми змушені констатувати, що незважаючи на особисте уподобання ідеалістичного світосприйняття, стрижнем якого є принципи гуманізму, представлена китайським урядом модель розвитку суспільства є цілком життєздатною. Ми вважаємо, що загалом вибраний КНР вектор розвитку є правильним, але засоби досягнення поставлених цілей – помилковими.

Окрім нехтування гуманістичним принципам людяності, існує й ще одна ключова помилка – нівелювання персональних зусиль щодо виходу за власні межі. Кінець кінцем така політика призведе до неможливості проявити себе геніям, героям і святим, а відтак, – до припинення розвитку суспільства, подальшої його стагнації і розпаду. Історичні приклади цього всі ми знаємо. К. Ясперс пише, що велич людини проявляється саме в цьому. «Велич пізнається: в героїці війн, у впорядковуючій фундаментальній владі законодавця, в діяльності (і дієвості діяльності) з планування й творчості, в явленні божественних сил, в потрясінні і звільненні завдяки поетичній творчості і мистецтву, у просвітлінні думці», – і далі: «У людини є історія, в якій, звертаючись до неї, з минулого говорить Велич. Зв'язок з глибиною божественного, моральна твердість, змістовність видимого світу, ясність знання – все це має свою першооснову у великих одинаках» [9]. А примушуючи людину до чогось, хіба тим самим її велич не руйнується? Хіба бажання і наснага творити не замінюється необхідністю пристосовуватися?

Висновки. Глобально людство вже пройшло в своєму розвитку фазу необхідності пристосовуватись до навколишнього середовища заради виживання, а тому повернення до неї, хоч і у видозміненому вигляді, та заради високих цілей, на нашу думку, є помилковим.

Отже, з усього вищезазначеного випливає неможливість реалізації ідеї всезагальної довіри. Хибною є думка щодо можливості силоміць примусити людину довіряти, й оманливою є ідея перетворення впевненості, а відтак, знання у кількісний вираз абсолютного по своїй сутності феномена довіри у бали штучно вдуманого «кредиту довіри». Довіра має іншу природу, вона або є, або її немає. Тому вимірювати її балами не можливо. А відтак, ми маємо справу або з хибним розумінням сутності феномену довіри, або з навмисною спробою підміни поняття довіри, іншим поняттям – «знання», а значить – зі спробою маніпулювання думкою реципієнтів.

Література

1. Aristotle. The Poetics. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1974/1974-h/1974-h.htm> (дата звернення 02.09.2023р.)
2. Buber M. Two Types of Faith. URL: https://archive.org/stream/twotypesoffaith012042mbp/twotypesoffaith012042mbp_djvu.txt (дата звернення 02.09.2023р.)
3. Коломієць О. Гібридна війна як каталізатор страху і віри в бутті сучасної людини. Humanitarium. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький; Ніжин: М.М. Лисенко, 2018. Том 40, Вип. 3: Філософія. С. 48-56.

4. The Analects (LunYu). English translation: James Legge. Edited by Cambridge Chinese Classics. URL: http://camcc.org/_media/reading-group/lunyu/lunyu-en.pdf (дата звернення 02.09.2023 р.)

5. The complicated truth about China's social credit system. URL: <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained>, (дата звернення 04.09.2023р.)

6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія; [за заг. ред. В.П. Горбуліна]. К.: НІСД, 2017. 496 с.

7. Theyear 1992: a turning point in China's «reform and open door policy» URL: <https://hal.science/hal-02535787/document>, (дата звернення: 04.09.2023р.)

8. Фукуяма Ф. Довіра. Соціальні чесноти і шлях до процвітання; пер. с англ. Д. Павлової, В. Кирющенко, М. Колопотина: ООО «АСТ», ЗАО НПП «Ермак», 2004. 730 с.

9. Translating Karl Jaspersen Greatness – Existenz. URL: <https://existenz.us/volumes/Vol.12-1Burch%20and%20Wautischer.pdf>, (дата звернення: 04.09.2023р.)

10. Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020) / China Copyright and Media. URL: <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/>, (дата звернення: 12.07.2023).

11. Философская антропология: словарь; [под ред. Н. Хамитова]. К.: КНТ, 2011. 472 с.

Анотація

Коломієць О. Л. Феномен «кредит довіри» в соціокультурному вимірі Китаю. – Стаття.

У статті досліджується сутність нового суспільства «сяокан» – суспільства малого добробуту, яке будується урядом Китаю. Але воно є лише перехідним етапом у побудові суспільства «датун» – суспільства великого єднання. Китайський варіант – соціалізму і комунізму. Ідеологічною основою суспільства «сяокан» виступає феномен довіри. Але ця «довіра» спотворюється тотальним контролем за особистим життям людини при посередництві сучасних цифрових технологій, (відеокамер з глобальною системою програм розпізнавання обличчя, соціальних мереж, цифрових оплат за товари і послуги й т.і.).

Китайські ідеологи, створюючи «суспільство малого добробуту», декларують, що за основу взято конфуціанську соціокультурну модель з посиланням на тексти Лунь-Юй. В статті вказується на підміну понять та на нехтування сутністю конфуціанського вчення. Складний шлях розвитку довіри повинен відбуватися на добровільних засадах, а не під примусом, в основі якого лежить страх.

«Кредит довіри» є основою побудови «суспільства малого добробуту» і надається кожній людині через аналіз її вчинків, інтересів і вподобань, примушує людину бути такою, як того вимагає система. Таким чином, створюється система тотальної несвободи.

Підґрунтям написання статті є документ, прийнятий до виконання урядом КНР: «Проект плану зі створення системи соціального кредиту довіри» [10] й матеріали звітів міжнародних організацій, щодо ситуації з прав людини в Китаї.

Вданій статті розглядається феномен довіри в сучасних умовах «гібридного світового порядку» [6, с. 9]. Аналізуються як його негативні аспекти, так і позитивні. В основу статті ліг документ прийнятий урядом КНР «Проект плану зі створення системи соціального кредиту довіри» [10] й матеріали звітів міжнародних організацій, щодо ситуації з прав людини в Китаї.

Підґрунтям дослідження стали праці Конфуція з коментарями Чжу Сі, їхня трактовка К. Ясперсом та погляди на проблематику довіри в різних суспільствах, розглянутих Ф. Фукуямою. Новизною роботи є розгляд впливу зазначеного феномена на індивіда в умовах гібридизації її буття. Метою статті є пошук відповідей на питання: «Чи дійсно «система соціального кредиту довіри» [10] здатна зробити людину «суспільства щирості» [10] більш щасливою за людину сучасного демократичного суспільства?» Об'єктом дослідження є людське буття існуюче при зіткненні двох парадигм світоустрою, капіталістичного та гібридного. Предметом дослідження виступає феномен довіри. В ході дослідження використовувались герменевтичний і компаративістський методи дослідження, та методологія соціальної та культурної метаантропології.

Метою статті є пошук відповідей на питання: «Чи дійсно «система соціального кредиту довіри» [10] здатна зробити людину «суспільства малого добробуту» [10] щасливішою за людину сучасного демократичного суспільства?»

Об'єктом дослідження є персональне людське буття, що існує при зіткненні декількох парадигм світоустрою. Предметом дослідження виступає феномен довіри. В роботі використовувались герменевтичний і компаративістський методи дослідження, та методологічна стратегія метаантропології як філософської антропології.

Стрижнем статті є екзистенціальні проблеми людини, її тривоги й надії, що пов'язані з вимушеним перебуванням у гібридному бутті від схрещення різних ідеологій, заснованих на протилежних нарративах: демократичній та тоталітарній – у політиці, соціалістичній та капіталістичній – в економіках, Даоських, Буддійських, Конфуціанських та Християнських – у релігійних системах.

Закінчується стаття висновками відносно етичної і практичної сфер розуміння і застосування феномена довіри.

Ключові слова: буденне буття, гібридне буття, граничне буття, гуманність, кредит довіри, істинна довіра, метаграничне буття, мімезис, свобода, суспільство великого єднання, суспільство малого добробуту.

Summary

Kolomiets O. L. The concept of "credit of the trust" in the socio-cultural dimension of China. – Article.

The article examines the essence of the new society "xiaokang" – a society of low welfare, which is being built by the Chinese government. But it is only a transitional stage in the construction of a society "datun" – society of great unity. This is Chinese version of socialism and communism. Ideological basis of the "xiaokang" society – there is phenomenon of trust. But this "trust" is distorted by the total control over a person's through digital technologies (video cameras with a global system of facial

recognition programs, social networks, digital payments for goods and services, etc.).

Chinese ideologues, while creating a "society of low welfare", declare that the Confucian sociocultural model with reference to the texts of Lun-Yu is taken as a basis. The article points to the substitution of concepts and the override of the essence of Confucian teachings. Difficult way of developing trust must be voluntary and not coercive based on fear.

"Credit of trust" is the basis of building a "society of low welfare" and is given to each person through the analysis of his actions, interests and preferences, that is forcing a person to be as to as need system's. In this manner created system of total unfreedom society.

The basis for writing the article is the document adopted by the government of the P. R. C. "The Project plans for the creation of a system's social credit of trust" [10] and the materials of reports of international organizations on the human rights situation in China.

The article examines the works of Confucius with Zhu Xi's comments, their interpretation by K. Jaspers, and F. Fukuyama's views on the issue of trust in different societies. The originality of the work is the consideration of the effect of the mentioned phenomenon on the

individual in the conditions of hybridization of her being. The purpose of the article is to find answers to the question: "Is the really "system of social credit of trust" [10] capable of making a person of a "society of low welfare" [10] happier, than a person of a modern democratic society?". The object of research is the personal human existence in the collision of several paradigms of the world system. The subject of research is the phenomenon of trust. During the research, hermeneutic and comparative research methods were used, as well as the methodological strategy of meta-anthropology doctrines.

The main idea of the article compose existential problems of a person, his anxieties and hopes are connected with the forced stay in a hybrid being from the crossing of different ideologies based on opposite narratives: democratic and totalitarian in politics, socialist and capitalist in the economy, Taoist, Buddhist, Confucian and Christian religious systems.

The article ends with education regarding the ethical and practical spheres of understanding and applying the phenomenon of trust.

Key words: ordinary being, hybrid being, threshold being, humanity, credit of trust, true trust, meta-threshold being, mimesis, freedom, society of great unity, society of low welfare.